

Akoliti in bralci – vsebina in kronologija obnove dveh starih cerkvenih služb

KLAUS EINSPIELER

Ker sem bil v krški škofiji močno vpleten v postopek, ki je vodil do tega, da smo bili v Avstriji in tudi v drugih nemških in slovenskih škofijah prvi, ki smo uvedli službi akolita in stalnega bralca oz. akolitinje in stalne bralke v novi obliki, bom uporabljal tam, kjer sem bil vključen v dogajanje, prvo osebo.

Pravica do vstopa v svet liturgičnih služb

Začnimo z vprašanjem, kaj človeku odpre vrata v svet liturgičnih služb. 14. odstavek odloka drugega vatikanskega cerkvenega zbora o svetem bogoslužju je glede tega temelj obnove. Pravi, da je bogoslužje opravilo Cerkve z vsemi udi in se mora občestvo dejavno vključiti v to dogajanje: »Mati Cerkev zelo želi vse vernike privedi k tistemu polnemu, zavestnemu in dejavnemu sodelovanju pri bogoslužnih opravilih, ki ga od njih zahteva že bistvo bogoslužja in do katerega ima krščansko ljudstvo, »izvoljen rod, kraljevo duhovništvo, svet narod, pridobljeno ljudstvo« (1 Pt 2,9; prim. 2,4-5) v moči krsta pravico in dolžnost.« Pred koncilom je veljalo načelo, da so za liturgijo odgovorni kleriki, torej izključno moški. Zato so smeli streči pri oltarju samo dečki, ker bi nekega dne lahko postali duhovniki. Ženskam je bilo prepovedano med bogoslužjem stopiti v oltarni prostor, ki so ga omejile obhajilne klopi. Od 19. stoletja naprej pa je študij starih virov iz antične dobe polagoma odprl drug zorni kot. Na tej podlagi je koncil poudaril, da zakrament svetega krsta človeka trajno pridruži Božjemu ljudstvu in s tem tudi laiki lahko prevzamejo določene liturgične naloge. Kaj to konkretno pomeni, je bilo treba po dolgi dobi odsotnosti laikov v okolici oltarja šele prenesti v cerkveno resničnost. Kmalu so se pri ambonu pojavili moški in ponekod tudi ženske. Tem bolj se je treba čuditi, kako dolgo je trajalo, da je bila tudi dekletom odprta možnost, da strežejo pri oltarju. Mar niso tudi one krščene? Ni že apostol Pavel poudaril, da smo vsi, ki smo krščeni v Kristusa, oblekli Kristusa, tako da ni več ne moškega ne ženske, ker smo vsi eden v Kristusu Jezusu (Gal 3,27-28)? Očitno je tradicija že zgodaj ubrala drugo pot. Zdaj pa je bil čas zrel, da se je Cerkev spet navezala na življenje prvih kristjanov. Pred tem ozadjem je treba videti tudi razvoj glede na bralce in akolite, ki so trajno postavljeni v to službo.

Gospodov Duh je zavel med pandemijo

Bilo je sredi pandemije, januarja 2021. Božični čas se je nagibal h koncu, cerkve so bile spet zaprte. Na praznik Gospodovega krsta je papež objavil dokument (motu proprio) z naslovom »*Spiritus Domini*« (Gospodov Duh). V njem določa, da lahko laiki neglede na spol prevzamejo službi akolita in bralca. Glede na izobrazbo je škofovske konference zadolžil, da izdelajo pravila. Kar kmalu se je razvnela razprava, kaj se je pravzaprav zgodilo. Menja so bila zelo različna. Nekateri so spraševali: Ni to že dolgo samoumevno, da v naših župnijah moški in ženske berejo berila? Glede na akolita pa mnogim vernikom niti ni bilo jasno, kaj to sploh je. Beseda je bila večini tuja, najbolj pogosto je bilo slišati, da je to neke vrste glavni mašni strežnik, ministrant. Drugi pa so poudarili, da papež ne govori o osebah, ki pač tu in tam preberejo berilo ali strežejo pri oltarju, temveč o cerkvenih službah, ki sta trajni. Toda kaj naj bi bila njuna vsebina? Osnovna navodila najdemo v bogoslužnih knjigah, predvsem v misalu in pontifikalu, ki določa škofovo liturgijo. Vse drugo pa naj prilagodijo škofovske konference potrebam krajevnih cerkva. Očitno torej papež s tem računa, da se po potrebi dodajo tudi druge naloge. To je bilo tipično za papeža Frančiška, ki je odpiral vrata in omogočil razvoj, ne da bi že vnaprej določil vse do zadnje točke.

Pogled v preteklost

Oglejmo si najprej zgodovino teh služb. Bralce, ki so bili laiki, najdemo že zelo zgodaj. Traditio apostolica, bogoslužni dokument iz prve polovice 3. stoletja, ima glede tega že jasne predstave. Škof jih je postavil v službo s tem, da jim je izročil knjigo. Ko se pri sveti maši in drugih bogoslužjih bere iz Svetega pisma, se občestvo sooča s Kristusom v njegovi besedi. Zato mora bralec vedeti, kaj bere, če hoče biti oznanjevalec. Biti mora tudi zunaj bogoslužja pričevalec in vernike soočati z Božjo besedo. Zato so imeli bralce v antični dobi zelo v časteh. Nekateri so celo poklicali v službo škofa, ne da bi bili prej diakoni ali duhovniki. To se je začelo spreminjati v 4. stoletju. Cesar Konstantin je dal kristjanom versko svobodo. Njegovi nasledniki so Cerkev podpirali, tako da je število kristjanov hitro naraščalo. Temu je bilo treba prilagoditi tudi način obhajanja bogoslužja ter cerkvene službe. Tako so začeli odtlej razlikovati med višjimi in nižjimi kleriki. Višji red so predstavljali diakoni, duhovniki in škofi, bralce in akolite pa so šteli med nižje klerike. Akoliti so se pojavili malo pozneje kot bralci kot pomočniki diakona. Ta služba torej ni bila samostojna, temveč ozko vezana na posvečene osebe. Spremembe v tem času so bile na prvi pogled malenkost, imele pa so trajne posledice. Kristjan, ki je prevzel okoli leta 300 službo bralca ali akolita, je to storil, ker je bil za to nadarjen (apostol Pavel bi rekel, da ga je Božji Duh obdaril z darovi, ki jih za to službo potrebuje) in mu je krščansko občestvo s svojimi predstojniki trajno zaupalo to nalogo. Po navadi je ostal v svoji službi vse življenje, ker je bil prav za to nalogo najbolj primeren. Sto let pozneje so bili pogoji ponekod že čisto drugačni. Kdor je bil postavljen v službo bralca, je moral biti prej že ostiarij (vratar). To je bila prva stopnja, s katero je bil vernik pridružen novi skupnosti znotraj Cerkve,

nižjemu redu. Le-ti sicer niso bili posvečeni, pa vendar je treba na tem mestu poudariti, da se je odtlej začela klerikalizacija bogoslužja – liturgična opravila so postala zadeva klerikov in s tem moških. To, kar učinkuje vse do našega časa, ima torej svoje korenine v tako imenovani dobi konstantinskega preobrata. V tem času je prišlo tudi do novega vrednotenja služb. Služba bralca je bila odtlej nižja kot služba akolita. To pa verjetno zaradi tega, ker so tedaj začeli izoblikovati načrtno izobraževanje, ki se je začelo v otroštvu in je pozneje lahko vodilo do diakonata ali duhovništva. Ker so dečki imeli jasen, visok glas, so bili posebno primerni za branje svetopisemskih besedil v večjih bazilikah. Po določenem času so potem lahko postali eksorcisti in potem akoliti. Kdor je ubral pot cerkvene službe, ki je, kakor pravi neki spis, vodila po sedmih stopnicah k oltarju (duhovništvu), odtlej ni več želel trajno ostati to, kar je bil, temveč čim hitreje napredovati. To je bistvo hierarhičnih sistemov. Službe, ki so prej obstajale druga ob drugi, so izgubile svoj prvotni pomen in bile samo še predhodni koraki na poti k duhovništvu. V sklopu obnove liturgičnega življenja po koncilu je bilo torej jasno, da je treba ta sistem spremeniti, ker je bil brez pomena za resnične potrebe župnij. To je storil papež Pavel VI., ki je leta 1972 objavil motu proprio »Ministeria quaedam«, v katerem je določil, da se odpravijo nižji redovi. Ohranil pa je lektorat in akolitat kot cerkveni službi. Kdor se je odtlej pripravljal na diakonsko posvečenje, je moral biti prej postavljen v ti dve službi, ki ju je papež omejil na moške. To je vodilo do tega, da je komaj katera škofija postavila tudi druge vernike v službi bralca in akolita, da ne bi ponovno prišlo do razlik med laiki moškega in ženskega spola. Tudi obnovljeni zakonik cerkvenega prava, ki ga je papež Janez Pavel II. uveljavil leta 1983, tega ni spremenil. Tako reforma ni dosegla svojega cilja. Ko sem konec osemdesetih let začel študirati teologijo in postal leta 1994 škofijski referent za Sveto pismo in liturgijo, je bilo nekaterim že jasno, da je bila to zamujena priložnost. Tudi zaradi pomanjkanja duhovnikov so se v tem času uveljavile nove liturgične službe – delivci obhajila, voditelji besednih bogoslužij in pozneje tudi blagoslovov. Vse to bi se dalo leta 1972 še brez težav povezati s službama bralca in akolita. Čas je šel naprej, voda si je poiskala nove poti in zdaj pri bogoslužju sodelujejo moški in ženske, ki v bistvu delajo to, kar je naloga bralcev in akolitov, samo da jih ne imenujemo tako. Na to dejstvo namiguje tudi papež Frančišek v nagovoru ob petdesetletnici reforme Pavla VI. Treba je bilo dokončati, kar se je tedaj začelo.

Drugi korak obnove

Januarja 2021 je papež Frančišek, kakor rečeno, odprl novo poglavje. Toda hitro se je pokazalo, da glede njegovih načrtov ni bilo pričakovati večjega navdušenja. Nekateri so sanjali o ženskah v diakonski službi, drugi so trdili, da vse to že obstaja, tretji so se bali, da bo nastal nemir glede na to, da se nekateri na teh področjih že udeležujejo, in spet drugi si žensk v liturgični obleki v bližini oltarja kratko malo niso mogli predstavljati. Na avstrijski ravni se je skupina škofov in teologov začela poglobljati v temo. Hitro se je pokazalo, da se stvar teoretično ne bo dala rešiti. Zato mi je škof dr.

Jožef Marketz, ki je na ravni škofovske konference pristojen za pastoralo, katehezo in evangelizacijo, v začetku leta 2022 dal nalogo, naj opišem obe službi in izdelam načrt za izobraževanje. V naslednjem koraku naj bi se službi uvedli v krški škofiji. Naše izkušnje naj bi bile potem osnova za avstrijske smernice, ki bi jih potem seveda sprejeli tudi mi. Medtem je papež Frančišek uvedel tudi službo kateheta oz. katehista. Bilo je torej jasno, da naj laiki postanejo bolj vidni v življenju krajevnih Cerkva. Koroške škofijske smernice so temeljile na misli, da obstajajo tako na področju bralcev kakor tudi akolitov že zdaj osebe, ki opravljajo podobne naloge. Poleg bralcev, moških in žensk, ki pri sveti maši redno berejo berila, so namreč že v številnih župnijah verniki pooblašteni, da obhajajo besedna bogoslužja, pobožnosti in določene blagoslove. Bralci morajo torej biti na vseh teh področjih izobraženi in sodelovati s temi osebami. V najboljšem primeru naj bi prišli iz njihovih vrst in bili odslej tudi njihovi mentorji. Bralci so ljudje, ki so spoznali, da ta naloga zanje ni le funkcija, temveč srčna zadeva, in so pripravljeni, da se trajno zavežejo, da bodo na področju oznanjevanja podpirali cerkveno življenje. Lahko bi rekli, da želijo dati Svetemu pismu obraz, da jih verniki lahko tudi zunaj bogoslužja nagovorijo, če gre za verska vprašanja oz. Božjo besedo. Kdor se trajno zadoži, ima seveda tudi večjo dolžnost, da se izobražuje, in mu je Božja beseda duhovna hrana. Podobno velja tudi za akolite. Služba je povezana z nalogami mašnih strežnikov, cerkovnikov in delivcev obhajila. Nemalokrat so v manjših župnijah tudi ceremoniarji. Vse te ljudi naj spremljajo, izobražujejo, hkrati pa naj tudi sami strežejo ob mizi oltarja. Uvedba novih služb naj bi bila del procesa sinodalnega razvoja koroške Cerkve. Zato je bil koncept predložen tudi liturgični komisiji krške škofije, duhovnikom, konferenci dekanov ter škofijskemu svetu, preden je bil decembra leta 2022 objavljen v uradnem listu krške škofije. Veljal naj bi, dokler ga ne bi nadomestile smernice škofovske konference. Prav v tem času so bili avstrijski škofje v Rimu v okviru obiska »ad limina«. V svojih pogovorih je škof skušal tudi izvedeti, kako gledajo z rimskega zornega kota na nove službe. Vodeča je bila misel, naj se poudari vidik poklicanosti, ki izvira iz zakramenta svetega krsta. Februarja leta 2023 sta bila razpisana prva tečaja, tako za akolite kakor tudi za bralce. Na temelju škofovih pogovorov v Rimu je bilo jasno, da mora izobrazba upoštevati dva vidika: strokovno in duhovno oblikovanje. Razveseljivo je bilo, da se je za oba tečaja prijavilo približno dvajset oseb. Postopek se je začel z daljšim pogovorom z vsakim kandidatom. Namen je bil, spoznati človeka, njegovo versko pot in pripravljenost, v vsem tem videti tudi Božji načrt ter odgovoriti na ta Božji klic. Vidik poklicanosti je poleg tega vseboval, da sta župnik in župnijski svet zavzela stališče in odobrila postavitve v službo. Poklicanost ima namreč vedno dva vidika: da se sam čutim poklicanega in da to tudi cerkveno občestvo spozna in potrdi. Strokovna izobrazba je bila povezana s tem, da so kandidati to, kar so se naučili, v praksi poglobili tudi na župnijski ravni. Od pepelnice do velike noči so na osnovi treh zvezkov prehodili poleg tega tudi duhovno pot, da bi našli jasen odgovor, ali so pripravljeni biti trajno postavljeni v to službo. Bila je povezana z drugim daljšim pogovorom, ki naj bi pripravil odločitev glede na postavitve v službo. Sledilo je srečanje vseh župnikov in kandidatov s škofom, pri katerem je šlo tudi za vprašanje, kako naj se

nosilci teh služb vključijo v življenje njihovih v žup-nij. To se je zabeležilo v neke vrste delovni pogodbi med župnikom in kandidatom. 5. maja 2024 je bilo v službo postavljenih šestnajst akolitov – šest žensk in deset moških. Slovesnega bogoslužja v celovski stolnici se je udeležilo kakih štiristo ljudi. Tudi pozornost javnih občil je bila velika, ker je bila krška škofija prva v nemško in slovensko govorečem prostoru, ki je na temelju papeževega dokumenta »Spiritus Domini« prehodila to pot do konca. Junija 2025 se je končal drugi tečaj, tretji pa se je začel jeseni tega leta. Prvi bralci – enajst žensk in trije moški – pa so bili sprejeti v službo tri tedne pozneje, 24. maja 2024, v stolnici v Gospe sveti. Škof jim je pri grobu svetega Modesta, ki je začel z drugo evangelizacijo Koroške, izročil lekcionar. Tako je postalo jasno, da jim je zaupana naloga, da tudi zunaj bogoslužja širijo Božjo besedo in so pričevalci veselega oznanila. V istem letu se je začel drugi tečaj za stalne bralce. Dve osebi te skupine sta bili deležni posebne časti. Na nedeljo Svetega pisma, 26. januarja 2025, jima je papež Frančišek v stolnici sv. Petra v Rimu izročil Sveto pismo in ju s tem postavil v službo bralca. To je bila tudi za krško škofijo potrditev poti, ki jo je prehodila v preteklih letih.

Pot do avstrijskih smernic

V tednu pred postavitvijo prvih akolitov v krški škofiji se je v Salzburgu sestala skupina škofov in strokovnjakov, da bi zasnovala smernice za avstrijske škofije. Že prej je bilo nekaj srečanj na spletu, ki so omogočila celovit pogled na krajevne razmere. Posvetovanje se je končalo tako, da se je skupina odločila graditi na temelju koroških smernic. Zadolžen sem bil, da jih obdelam glede na potrebe preostalih avstrijskih škofij in na začetek postavim nekaj načelnih misli o temi poklicanosti laikov, ki izvira iz svetega krsta in se izraža v službi, za katero se je posameznik odločil. Delo je bilo hitro opravljeno, tudi zaradi tega, ker smo morali na Koroškem v prvem letu izobraževanja vedno znova reševati konkretna vprašanja. S strani cerkvenega prava je linški generalni vikar, prof. Severin Lederhilger, vnesel misel, da gre v tem primeru za službi v smislu kanona 145 § 1 zakonika cerkvenega prava. Nemščina namreč glede na slovenski izraz »služba« razlikuje med »Dienst« in »Amt«. V uradnih cerkvenih besedilih se v nemškem prevodu uporabljata oba izraza. Prvi večinoma glede na konkretna opravila, drugi pa glede na položaj v Cerkvi. Službi bralca in akolita se dotikata obeh vidikov. Jeseni leta 2024 je bil prvi osnutek smernic predložen avstrijskim gremijem. Kmalu se je pokazalo, da sta dve vprašanji kamen spotike. Nekateri predstavniki avstrijske liturgične komisije in škofijskih liturgičnih oddelkov so menili, da imata bralec in akolit svoje mesto samo na področju bogoslužja. Koroška praksa pa je od vsega začetka naprej poudarjala, da mora biti liturgija povezana z drugimi področji cerkvenega življenja. Če bi šlo samo za liturgična pravila, ne bi potrebovali smernic škofovske konference. V tem primeru bi zadostovalo, da bi rimski dikasterij za bogoslužje sestavil zbirko že obstoječih navodil, ki se dotikajo teh služb. Očitno pa se papež s tem ni hotel zadovoljiti, saj je pri svojih nagovorih ob postavitvi bralcev v službo vedno poudarjal tudi naloge, ki se ne dotikajo le branja svetopisemskih besedil pri bogoslužju. To stališče je zavzela tudi avstrijska

pastoralna komisija. Druga tema pa je bil nemški izraz »Amt«. Da laiki v Cerkvi lahko trajno prevzamejo službo, ki vsebuje tudi ta vidik in je poleg tega še posledica po-klicanosti, je bilo za nekatere tako močno povezano s posvečenjem, da so si le težko predstavljali, da bi to lahko veljalo tudi za laike. Tu in tam je bil slišati celo očitek klerikalizacije laikov, ki se včasih uporablja tudi kot orožje proti slehernemu razvoju. Prav na tem ozadju je treba obratno tudi vprašati, ali ni gledanje, ki želi preprečiti sodelovanje laikov, prav tako izraz nekega skritega klerikalizma. Za jasnost je poskrbel sklepni dokument XVI. rednega zasedanja škofovske sinode, ki je izšel prav v času teh posvetovanj. Slednjič je dokument potrdila škofovska konferenca in 1. junija 2025 je bil objavljen v uradnem listu. S tem je bila koroška pot dokončno potrjena in sprejeta, med drugim tudi izraz »stalni bralec«, ki naj omogoči razlikovanje med občasno in trajno v to službo postavljenimi osebami. Naslednja leta bodo pokazala, kako se bo to, kar se je s papežem Frančiškom začelo, obneslo. Kaže, da bo papež Leon XIV. to pot nadaljeval.

Revolucija ali nevihta v kozarcu vode?

Kako je treba vse to, kar je sprožil papež Frančišek leta 2021, oceniti? Z mojega vidika danes še ni mogoče dati odgovora. Papež je odprl vrata in dal krajevnim cerkvam nove možnosti. Glede na to, da je poleg tega uvedel tudi službo kateheta (za katero še pripravljamo smernice) in omogočil, da škofovske konference lahko zaprosijo, da lahko uvedejo še druge službe, bi njegova spodbuda lahko preoblikovala življenje naših župnij. Vernike bi lahko spodbudila k sodelovanju ter soodgovornosti, da bi postali eden izmed mnogih vidnih obrazov Cerkve v naši sodobni družbi. Na ozadju tega, da bo v naslednjih letih verjetno vedno manj duhovnikov, potrebujemo ljudi, ki so pripravljeni skrbeti za to, da ostane krščanstvo v naših krajih živo. To vsebuje tudi nov način izvajanja duhovniške službe, obratno pa tudi novo gledanje vernikov na Cerkev, ki ni omejeno le na osebo župnika. Tudi če bomo imeli nekega dne spet dovolj duhovnikov, bodo ostale te službe pomembne, ker so zasidrane v zakramentu svetega krsta in vernikom kažejo pot, kako se lahko dejavno vključijo v življenje Cerkve. Sinodalnost, ki jo je papež Frančišek tako poudarjal, namreč vsebuje tudi zanesljivo sodelovanje. Za južno Koroško bo to odločilno. Če nam v naslednjem desetletju ne bo uspelo najti nadarjenih ljudi, ki znajo v slovenskem jeziku moliti, brati iz Svetega pisma in obhajati besedna bogoslužja, blagoslove ali pogrebe, bo slovenska beseda prej ali slej prisotna le še ob robu in se bo polagoma poslovila iz javnega življenja. V naslednjih letih se bo torej pokazalo, kako važen je ljudem obstoj krščanske vere in slovenske besede v deželi ob Dravi.